

Избранные статьи: В 3-х т. – Таллинн: Александра, 1992. – Т. 2. – 489 с. **4.** *Теплинский М. В., Султанов Ю.И.*, Литература, 9 кл.: Проб. учебник для сред. общеобразов. школ. – Київ: Перун, 1997. – 448 с. **5.** *Рылеев К.Ф.* Сочинения. – М.: Правда, 1983. – 352 с. **6.** *Бестужев А.* Жизнеописание Войнаровского // Рылеев К.Ф. Сочинения. – М.: Правда, 1983. – С. 212-213. **7.** *Корнилович А.* Жизнеописание Мазепы // Рылеев К.Ф. Сочинения. – М.: Правда, 1983. – С. 209-211. **8.** *Песков А. М.* Поэт Рылеев // Рылеев К.Ф. Сочинения. – С. 3-20.

Людмила Ромащенко

ОБРАЗ ИВАНА МАЗЕПЫ В РУССКОЙ РОМАНТИЧЕСКОЙ ПОЭЗИИ

В статье анализируются поэмы „Полтава” О. Пушкина и „Войнаровский” К. Рилеева. Особое внимание уделено разным художественным моделям личности Ивана Мазепы, в которых выражены политические и эстетические взгляды авторов.

Ключевые слова: образ, сюжет, историческая личность, стиль, архетип, патриот, пейзаж, психологизм.

Ludmila Romashchenko

THE IVAN MAZEPA'S CHARACTER IN RUSSIAN ROMANTIC POETRY

In the article the poems “Poltava” by O. Pushkin and “Voinavovsky” by K. Ryleev are analysed. The particular attention is granted to different artistic models of Ivan Mazepa's figure, in which the political and aesthetic viws of the authors are expressed.

Key words: character, plot, the historical personality, style, archetype, patriot, landscape, psychologism.

Ольга АФАНАСЬЄВА

«СИМВОЛ ПОВОЄННОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ»

(До проблеми інтерпретації роману Дж. Д. Селінджера

«Над прірвою у житі»)

Стаття пропонує аналіз різних аспектів інтерпретації роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житі» і образу його головного героя Голдена Колфілда на основі досліджень вітчизняних та зарубіжних літературознавців.

Ключові слова: роман, тема, образ, конформізм, традиція.

В історії літератури знайдеться небагато прикладів, коли письменник здобув собі ім'я лише одним твором, чи, ставши відомим, добровільно обрав долю відлюдника [4, 11]. Проте саме так можна сказати про Джерома Девіда Селінджера, «найзнаменитішого невидимого письменника» [11, 32], і його твір «Над прірвою у житті», «символ повоєнної американської літератури» [9, 17]. У чому ж секрет популярності Селінджера та створеного ним образу Голдена Колфілда? Чому невеликий за обсягом твір уже понад, півстоліття аналізується під різними кутами зору, викликає суперечливі почуття, але мало кого залишає байдужим? Однозначних відповідей на ці запитання немає, проте можна спробувати розглянути різні аспекти інтерпретації твору та образу головного героя і дати можливість кожному робити висновки самостійно. Це і є **метою** статті.

Поява роману «Над прірвою у житті» стала непересічною подією в літературному житті Америки. З одного боку, твір відразу став бестселером. Та водночас з цим ніякий інший американський повоєнний роман не намагалися так активно заборонити. У 1973 році журнал *American School Board Journal* назвав цей бестселер «найбільш підданою цензурі книгою у США» [14, 68]. Це цілком зрозуміло, якщо згадати, що в той час (1951 рік) США переживали епоху маккартизму, коли кожне живе, чесне слово заборонялося, панував конформізм, [12, 48], а реалістична література переживала кризу і затверджувала «позитивні цінності» тогочасного суспільства, усі дбали про «накопичення», «споживацтво», панувала спрямованість до егоїстичного комфорту [4, 11]. Річард і Керол Омен пов'язують надзвичайну популярність роману з політичним кліматом в умовах холодної війни і стверджують, що Колфілд критикує фальш, що корінилася в економічних та соціальних програмах капіталізму і їх приховуванні [14, 7]. Ось тому самотній голос героя Селінджера прозвучав голосно, сміливо і зухвало, адже Голден Колфілд звинуватив сучасну йому Америку у лицемірстві, зухвальстві, бездушності [13, 33].

У романі змальована Америка середини ХХ століття, в якій головному герою дуже незатишно. Всі його враження, пригоди, розмови, зіткнення із

зовнішнім світом підсумовуються одним – усе проймаючим поняттям «phony» (лицемірство, нещирість). Три дні, протягом яких триває дія роману, аж ніяк не були для нього щасливими: це час зламу і випробувань. Голден і Америка – два світи роману «Над прірвою у житті». Попри те, що Голден є її частиною, вони несумісні: герой «виламується» із системи, зараженої «phony» [2, 42]. Роман Селінджера – про прірву, від споглядання якої батьки більше не можуть захистити своїх дітей, про безсилля, до якого енергійний американський народ не звик. Проте недостатня віра в американський характер коріниться не у сумнівах щодо сили характеру підлітків, а у визнанні неспроможності дорослих американців – як батьків, професіоналів та суспільних лідерів – надати справжнє відчуття майбутнього підліткам, за яких вони відповідають [14, 80]. Назва твору символічна. Вона трактується як прірва між дитячим і дорослими світами [1, 12; 3, 7], спроби людини вирватися за межі суспільства [4, 14], відсутність любові і взаєморозуміння між людьми [7, 7]. Інтерпретації основної ідеї роману дуже різні. Одні літературознавці підкреслюють еволюцію поглядів і свідомості Колфілда та його перехід від тотального нігілізму до гуманізму [4, 16], інші сприймають роман як «довгу передсмертну записку з порожнім місцем у кінці, де можна вписати своє ім'я» [14, 80].

Серед дослідників немає однастайності і щодо жанрової природи твору: деякі вчені розглядають його як велику епічну форму з властивою їй символікою, підтекстом, лаконізмом, ретроспективністю і т.д., інші – як середню (невеликий обсяг, один головний герой, одна сюжетна лінія, малий проміжок часу) [6, 47]. Слушною, на наш погляд, є думка сучасних американських критиків [14] та вітчизняних літературознавців [1; 2; 4; 5; 6; 8; 9; 12; 13], які вважають «Над прірвою у житті» романом і аргументують це рядом причин: оточуючий світ у творі подано крізь особисте сприйняття героя, він є одночасно і учасником, і свідком, і спостерігачем подій [4, 14]. Роман має ряд особливостей, які посилюють емоційний вплив на читача: невимушений стиль, розмовна мова тінейджерів, особливості співвідношення авторського «я» і головного героя [8, 164]. До того ж, автор написав його у формі сповіді –

найекспресивнішій з усіх можливих форм [3, 6].

Теми, які Селінджер порушує у романі «Над прірвою у житті», мають універсальний характер, а тому залишається актуальними. Це і складність людських стосунків у сучасному світі, причину якої письменник вбачає в зростаючому протиріччі між матеріальним прогресом і духовною деградацією суспільства [4, 12], і важкий перехід з юності у світ дорослих, який включає непростий процес зміни цінностей [1, 12], і несумісність людської особистості з законами і подвійною мораллю американського суспільства [2, 43], і вічна тема батьків і дітей [7, 7; 5, 38] і, звичайно, протест проти конформізму [4, 16]. Але не лише глибина і актуальність тем роблять роман Селінджера «найвпливовішою роботою в англійській прозі з часів Гемінгвея» [див. 14, 64].

Великим досягненням письменника став образ головного героя роману, Голдена Колфілда, про якого К. Фрейдимен писав: «Знову трапилось таке рідкісне диво в літературі: за допомогою чорнил, паперу і уяви створена людська особистість» [8, 165]. Образ Голдена Колфілда досі викликає суперечки серед літературних критиків і їх погляди можна умовно розділити на дві групи. Частіше, звичайно, Голдена характеризують як тонкого за своєю духовною організацією юнака, якого не розуміє ніхто, крім маленької сестри Фібі, а він мріє жити «біля протоку», рятувати дітей від прірви дорослих холодних стосунків. Він – дуже добрий і м'який, але і сміливий, як майже ідеальний герой, романтичний лицар сьогодення, бунтівник проти фальші та усталених принципів дорослого життя. Але існують і прямо протилежні думки, згідно з якими перед нами – ледачий і вередливий егоїсті індивідуаліст, якого дратує те, що суспільство не збирається миттєво сприймати всі його ідеї як геніальні, хоча сам нездатен на реальне співчуття (хіба що міфічним дітям «у житті»). Існує навіть судження, що Селінджер поставив художній експеримент: викликати симпатії всього світу до героя, який цього просто не вартий (на користь цієї версії грає жахливий факт з реального життя: убивця Джона Леннона своєю настільною книгою назвав «Над прірвою у житті»...) [8, 165]. Який же він, Голден Колдфілд?

З перших сторінок роману яскраво проявляється основний принцип зображення образу головного героя – принцип контрасту з оточенням [13, 34]. Навіть те, як починається знайомство з головним героєм, вказує на опозицію і неприйняття. Найперше припущення Голдена – що читач середини ХХ століття захоче дізнатися про його родину і життєву позицію, припущення, важливість якого відразу ж ставиться під сумнів [14, 94-95]. Автор знайомить читача з героєм у момент гострої моральної кризи, коли зіткнення з оточуючим світом виявилось для Голдена нестерпним. Цей конфлікт зумовлений певними обставинами. По-перше, після численних нагадувань і попереджень Голдена виключають за неуспішність з привілейованої школи – його чекає нерадісна подорож додому, до того ж, його уже виключали з трьох інших коледжів з цієї ж причини. По-друге, герой зганьбився як капітан шкільної фехтувальної команди. По-третє, Голден сам дає привід для складних стосунків з друзями – він дуже сором'язливий, нелюб'язний, вразливий, часто буває грубим, дотримується насмішкватого зверхнього тону з товаришами [3, 6]. Можна було б знайти підтримку у своїх однолітків, але вони вже «падають у прірву», вони уже пристосувалися до напівдорослого життя, врешті-решт, вони не відчувають дискомфорту, світ «дорослих» стає їхнім ареалом [5, 39]. Навіть ті люди, до яких Голден по допомогу звертається (а їх дуже небагато), цієї допомоги не надають. Можливі старші наставники – його батько, брат Д.Б., вчитель Антоліні, навіть Карл Льюс – недоступні або ж на момент контакту мають інші плани [14, 151].

Проте не ці обставини найбільше турбують Колфілда. Більше за все його гнітить пануючий в США дух загальної брехні та недовіри між людьми. Голден віддаляється від суспільства, в якому йому доводиться жити, і конфліктує зі світом фальшивих цінностей [13, 33-34]. Дивлячись у майбутнє, він не бачить нічого, крім сірої буденності. Він не хоче вчитися для того, щоб бути машиною, яка працює в якійсь конторі, заробляє купу грошей, не хоче читати газети, вечорами грати в бридж та ходити в кіно, хоча так живуть мільйони людей, не звертаючи уваги на духовний світ [4, 14]. Не дивно, що хлопець не бажає вчитися – він просто не бачить сенсу цього робити, щоб не стати таким, як усі.

Звідси його самотність, внутрішня ізоляція від оточуючого світу, небажання підлаштовуватися під нормальний середньобуржуазний рівень, уособленням якого для Голдена стає світ дорослих. Герой ще не встиг звикнути до неписаних законів, які регулюють людські стосунки в умовах соціальної нерівності. Він дуже болісно переживає перехід із світу несвідомого дитячого демократизму у світ встановлених серед дорослих престижних і майнових розмежувань [3, 7].

Тому світу дорослих Голден може протиставити лише світ дітей, яких до того ж потрібно охороняти від перших. Дітей треба рятувати від суспільства, від його розтлінного хворобливого впливу [13, 36], зберегти дитячу чистоту і щирість. Саме це акцентує лейтмотив книги, – рядок з вірша Роберта Бернса, винесений у заголовок, рядок, який Голден, не дочувши, витлумачив собі як дитячу пісеньку серед природи, яку треба вберегти від падіння у прірву дорослості [2, 42]. Герой поки не розуміє, що хоч він і хоче запобігти падінню інших, він не може від цього падіння врятувати себе – насправді «ловець у житті» є лише фантазією. Світ дитячої невинності може існувати поза межами дорослого суспільства, але неминучий процес дорослішання зрештою перетворить усіх дітей на дорослих «інсайдерів» незалежно від їх бажання [14, 97]. Отож, оскільки така фантазія – по суті єдине, чого герой по-справжньому прагне у житті, все інше здається йому фальшивим і беззастережно критикується.

Голден засуджує сучасну йому систему цінностей, конкуренцію, мистецтво (кінофільми, театр), систему освіти, людські стосунки. Внутрішньо він бунтує проти лицемірства викладачів, духовної спустошеності багатьох своїх однолітків, брехні, егоїзму у стосунках між дорослими, сірості буржуазної культури, самовдоволення і тупості багатих, забитості і аморальності бідних. Але бунт цей індивідуалістичний, врешті решт герой здатен у кращому випадку на абстрактний гуманізм. Ось чому усі добрі пориви підлітка – ніжне ставлення до сестри, піклування про нікому не потрібних качок, співчуття неповнолітній повії – такі зворушливі у своїй щирості і водночас такі наївні, а інколи навіть жалюгідні. Такий протест С.М. Пригодій називає «індивідуалістичним

бунтарством» [12, 48]. Проте попри відчай і бунт пригоди Голдена у Нью-Йорку зіграли неабияку роль у формуванні його світогляду.

Стан підлітка, що заплутався у житті, переданий Селінджером дуже точно і об'єктивно. Автор не упускає випадку іронічно знизити «героїчний пафос» Голдена, підкреслюючи тим часом, який він на словах і на ділі. На словах, в області фантазії він і справді герой, а в реальності все навпаки [див. 13, 36]. Але, навіть беручи до уваги таке розходження, Голден має багато гарних якостей і цим завойовує симпатію читачів. «Ознака незрілості людини – те, що вона хоче шляхетно померти за праве діло, а ознака зрілості – те, що вона хоче жити заради правого діла», – цитує Антоліні німецького психолога Вільгельма Штекеля. Голден починає усвідомлювати, що жити покійливо, тобто спокійно, означає жити морально, відстоювати «вірну справу» добра і краси у людських стосунках [6, 48]. І хоч світ черствий, та все ж він дає змогу зіткнутися з багатьма людьми, в яких юнак побачив багато привабливих рис. Він став терпимішим і розсудливішим. Герой почав учитися розуміти світ і життя, і його бунт логічно завершився: замість утечі на Захід Голден і Фібі залишилися у Нью-Йорку. Тепер Голден упевнений, що тікати завжди легше, ніж залишатися і відстоювати свої гуманістичні ідеали [4, 16]. Можна сказати, що історія Голдена – це сповідь людини, що не може і не хоче змінити світ, а здатна лише з граничною щирістю так побачити, так показати цей світ, що і читачам передається ця відраза [13, 36-37].

У літературній критиці неодноразово проводилися паралелі між образом Голдена Колфілда та іншими літературними персонажами. Серед його попередників і літературних «побратимів» називають Гамлета, Дона Кіхота, вітаїстичних героїв Гемінгвея та приречених на «сто років самоти» персонажів Гарсія Маркеса. Єднає їх насамперед те, що в полі існування тексту вони рано чи пізно починають робити вчинки, недоречні серед «логічних», «прийнятних», «правильних» для людини нормальної, а також трагічний пошук істини [10, 52]. Якщо взяти до уваги той факт, що герой Селінджера – підліток, можна відмітити його схожість з героєм Марка Твена, Геком Фінном, а саме з «об'єктивним тоном

розповіді Гека і постійним підтекстом прихильності та співчуття» [14, 3]. Водночас твір продемонстрував і суттєве розходження з твенівською традицією. Наївні і чисті персонажі Твена, як і належить підліткам, не тільки перебувають у «безперервному русі», вони виявляють себе у вчинках, у постійній дії. Голден не здатний ні до дії, ні до вчинку [2, 41]. До того ж, якщо «Над прірвою у житті» і завдячує багато чим «Пригодам Гекльберрі Фінна», роман Селінджера відтворює цей класичний американський твір у світі, де постійна присутність керованого правилами суспільства не залишає ні річки, куди можна було б утекти, ні західних територій, до яких треба було б поспішати. Дія відбувається на рівні психіки, а не фізичного світу, і Гек Селінджера весь час втечі проводить у пошуках плота і річки, тобто границь здорового глузду. Термін «здоровий глузд» є умовним і просто означає підкорення ряду норм [14, 5].

В залежності від часу, особливостей об'єкта зображення, світоглядно-естетичної позиції письменника «голденівський» характер еволюціонував у різних напрямках: від героїчного, життєстверджуючого у боротьбі соціального протесту і до чорного песимізму, цинізму, антигуманізму. Але той факт, що і література реалістична, і література модерністська, кожна по-своєму, живляться селінджерівською традицією, якраз і свідчить про життєстійкість останньої, визначає її місце в американському мистецтві [12, 51].

Література

1. *Бриль Р.* Пошуки сенсу життя «Над прірвою у житті». Відбиття нонконформістського світовідчуття в романі Дж. Д. Селінджера // Зарубіжна література. – 2008. – №14-15. – С. 11 – 14.
2. *Денисова Т.* Дж. Селінджер // Вікно в світ. – 1999. – №5. – С. 41 – 43.
3. *Дж. Д. Селінджер* Над пропастью во ржи. Рассказы. – Львов: Вища школа, 1987. – 200 с.
4. *Дудка Н.* Віддзеркалення нонконформістського світовідчуття: позакласне читання за творчістю Дж. Селінджера // Зарубіжна література. – 2006. – №8. – С. 11 – 16.
5. *Козленко Р.О.* «Де вони діваються взимку?». Матеріали до вивчення роману Селінджера «Над прірвою у житті» // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2004. – №9. – С. 37 – 39.
6. *Конева Т.М.* «Безодня, в яку ти летиш...» (матеріали до вивчення роману Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті» 11 клас // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1998. – №5. – С. 47 – 48.
7. *Косоговський А.* Життя – це гра? (Д. Д. Селінджер «Над прірвою у

житі») // Зарубіжна література. – 1999. – №37. – С. 7. **8.** *Красуцька І.* Крутий обрив дорослості. Урок за романом Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті» // Вікно в світ. – 1999. – №6. – С. 163 – 167. **9.** *Красуцька І.* Крутий обрив дорослості: урок за романом Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» // Зарубіжна література. – 2006. – №8. – С. 17 – 19. **10.** *Марченко Н., Савчук Р.* Сенс просвітлення: постмодернові роздуми про роман Дж. Селінджера «Над прірвою у житті» // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2001. – №5. – С. 52 – 54. **11.** *Маршалюк Н.В.* Хто ж він, Голден Колфілд? (Урок-діалог читача та героя повісті Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті») // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1997. – №4. – С. 32 – 34. **12.** *Пригодий С.М.* Характер індивідуаліста-бунтаря. Дж. Селінджер и литература США 70-х годов // Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР. – 1988. – №10. – С. 47 – 51. **13.** *Скобельська О.І.* Виклик над безоднею: роман Дж. Д. Селінджера «Над прірвою у житті» // Всесвітня література та культура в навчальних закладах України. – 2004. – №9. – С. 33 – 37. **14.** *J. D. Salinger's The Catcher in the Rye (Bloom's Modern Critical Interpretations).* – New York: Infobase Publishing, 2009. – 216 p.

Ольга Афанасьева

«СИМВОЛ ПОВОЕННОЙ АМЕРИКАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ»

(К проблеме интерпретации романа Дж. Д. Селінджера «Над пропастью во ржи»

В статье предлагается анализ разных аспектов интерпретации романа Дж. Д. Селінджера «Над пропастью во ржи» и его главного героя Голдена Колфилда на основе исследований отечественных и зарубежных литературоведов.

Ключевые слова: роман, тема, образ, конформизм, традиция.

Olga Afanasyeva

«CHARACTER OF POST-WAR AMERICAN LITERATURE»

(To the problem of interpretation the novel of Dzh. D. Selindzhera

«Above an abyss in rye»)

The article focuses on different interpretation aspects of J.D. Salinger's "The Catcher in the Rye" and its leading character Holden Caulfield in terms of domestic and foreign critique.

Key words: novel, theme, character, conformism, tradition.

Юлія ШУБА